

Dancs Szabolcs

Szerzői jog és digitális hozzáférés ma és holnap, könyvtáron kívül és belül

Visszásságok és ellenérzések, avagy Anne Frank és a kis herceg a szerzői jog hálójában

Olivier Ertzscheid 2015 októberében levelet írt Anne Franknak.¹ Egyfelől elmeséli, milyen hatással volt rá egykor a kamaszlány naplója, hogy milyen különös jelentőséget tulajdonít Anne történetének, annak, hogy az a közös történelmi emlékezet részévé válik, másfelől elpanaszolja, hogy a napló kiadójának, illetve a műhöz kapcsolódó szerzői jogokat gyakorló alapítványnak sikerült elérnie, hogy Anne írása ne váljon közkinccsé 2016-ban, a szerző halálát követő hetvenedik év utáni első esztendő első napján. A jogi érvelés, hogy Anne apja, Otto Frank a művet, amelyből eddig 30 millió példány fogyott el világszerte, annak kiadása előtt jelentős mértékben átdolgozta, így társszerzőnek számít. A közkinccsé váló közzététel így, *horribile dictu*, akár 2051-ig is elodázódhat.

Ertzscheid tehát engedélyt kér Annétól, hogy „művét kiemelje a fényre”. És nem is cselekszik másképp: írása végére belinkeli a napló két változatát EPUB formátumban. Leveléhez írott kommentárjában azután közvetlen is megidézi Aaron Swartz híres, az információ szabaddá tételéről szóló „*Guerilla Open Access*” manifesztumát: „*Meg kell szerezniünk az információkat, bárhol is tárolják őket. Másolatot kell belőlük készítenünk, és megosztanunk a világgal.*”²

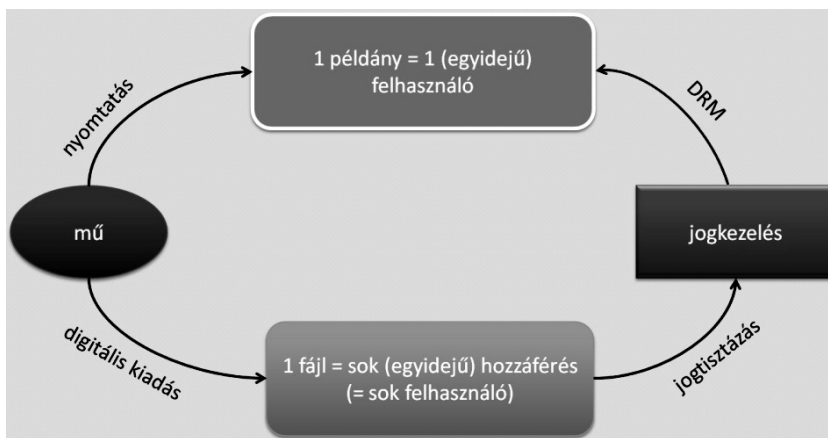
Nem csupán Anne Frank naplóját szükséges gerillaakciók keretében kiszabadítani a szerzői jog fogságából, de így járhat a szegény kis herceg is, legalábbis Franciaországban, ahol a hazáért elhunytakat további 30 évre kiterjedő jogi oltalommal „jutalmazták”.³ A két eset okkal erősíti a szerzői joggal kapcsolatos ellenérzéseinket, ugyanakkor egész jelenségkörök kapcsolódnak a visszatetszőbbnél visszatetszőbb jogalkalmazásokhoz. A „*Copyright Madness*” fogalom köré csoportosítható minden olyan szerzői joggal való élés (vagy inkább visszaélés), amely az abszurditás határát súrolja. Számos példa sorolható⁴ – sajnos –, ezek közül hirtelenjében pár érdekes: Németországban a szakács engedélye

szükséges ahhoz, hogy egy éttermi étel fotóját megosszuk valamely közösségi oldalon, egyébként szerzői jogot sértünk⁵; van, aki a közösségi hálón megosztott fotójának a közösségi hálón való további megosztása miatt perel⁶; akad, amikor a YouTube által alkalmazott Content ID alkalmazás a madárcsicsergést is jogvédett tartalomként azonosítja⁷, vagy egy YouTube-on közzétett félperces házi videó vezet peres eljáráshoz a háttérben – gyatra minőségben – hallható zeneszám miatt.⁸

Az eddig említetteken kívül a Copyrigh Madness, de egyben az ún. Copyfraud kategóriájába is esik, amikor pl. a *Magna Charta* kiadásának 800. évfordulójáról a dokumentum egy fennmaradt példányának digitalizálásával emlékeznek meg, kikötve ugyanakkor, hogy az egyébként közkinccsnek számító szabadságlevél digitális másolatát senki engedély nélkül nem használhatja.⁹ A Copyfraud esetei egyébiránt:

- jogalap nélküli szerzői jogi követelés egy közkinccsnek minősülő szellemi alkotással kapcsolatban;
- jogalap nélküli szerzői jogi követelés a műpéldányok birtoklása, őrzése okán;
- a szerzői jogtulajdonos által bevezetett önkényes korlátozások azon túl, amit a törvény megenged;
- egy közkinccsnek minősülő szellemi alkotás kisajátítása egy, a korábitól eltérő adathordozón való terjesztés okán.¹⁰

Nem szükségesek azonban szélsőséges példák ahhoz, hogy a szerzői joggal kapcsolatos ellenérzéseink megfelelő munícióra találjanak. Elég csak a digitális jogkezelésre gondolnunk. A hozzáférést forradalmasító digitalizálás lényegét – a mindenki számára történő gyors és kényelmes hozzáférés nyújtásának lehetőségét – veszíti el, amikor a DRM-védelem az e-tartalmakat a fizikai példány „megbéklyózó” tulajdonságaival ruházza fel:

Jogi kivételek vagy a „fair use” szabály alkalmazása?

E visszásságokra Aaron Swartz felhívása mellett léteznek egyéb, legális válaszadási kísérletek is. A jogalkotó feladata, hogy megtalálja a kényes egyensúlyt a szerzői jog oldala és a kulturális javakhoz való méltányos hozzáférés között. Míg az előbbi – ahogy a 2012/28/EU¹¹ irányelv indoklása fogalmaz – „a kreatív iparág gazdasági alapját képezi”,

addig az utóbbi a kreatív társadalom alapja, és ilyesformán a kreatív gazdaságé ugyancsak. Míg az európai jog a szerzői jogi korlátozások és kivételek¹² alkalmazásával igyekszik az előbb említett egyensúly megteremtésére, addig az Egyesült Államok az ún. *fair use* szabály törvénybe iktatásával az állampolgárookra bízta annak eldöntését, hogy adott jogvédett tartalmat a méltányosság keretein belül használják-e, vagy sem. A *fair use* tesztet követve az alábbi kritériumokat szükséges vizsgálni:

1. mi a használat célja és jellege, beleértve, hogy e használat kereskedelmi természetű vagy nonprofit oktatási célú-e;
2. a szerzői joggal védett mű természete – például publikált-e;
3. a felhasznált résznek a mértéke és lényegessége a szerzői joggal védett műhöz mint egészhez viszonyítva;
4. a használatnak a szerzői joggal védett mű potenciális piacára vagy értékére kifejtett hatása.¹³

Érdeemes két eseten megvizsgálni, melyik jogi környezet milyen felhasználásoknak kedvez.

2015 októberében robbant a hír, hogy a Google Books pert nyert a jogtulajdonosok ellen.¹⁴ Azzal, hogy a digitalizált jogvédett tartalmakból a felhasználói kereséseknek megfelelően rövid töredékeket mutat meg, ugyanúgy nem sért szerzői jogot, mint az egyes kifejezések kronologikus előfordulásait a teljes korpuszon vizsgáló Ngram Viewer alkalmazásával¹⁵. A *fair use*-ra hivatkozó ítélet egyben pontot tett – legalábbis az Egyesült Államokban – egy évek óta húzódó kérdésre: a szövegbányászat szerzői jogi megítélésére.

A bírósági döntés¹⁶ minden bizonnyal legérdekesebb része, ahogy arra Lionel Maurel blogjában¹⁷ felhívja a figyelmet, a következő megfogalmazás: „*A szerzői jog végső célja a tudás és megismerés terjesztése, amelyet azáltal kíván elérni, hogy a potenciális alkotóknak kizárólagos ellenőrzést ad műveik másolása fölött, ami által gazdaságilag ösztönzi őket arra, hogy informatív, szellemileg tartalmas műveket hozzanak létre a nyilvánosság számára... Ily módon a szerzők kétségtelenül a szerzői jog fontos kedvezményezettjei, ugyanakkor a végső, elsődleges kedvezményezett maga a nyilvánosság, amelynek a tudáshoz való hozzáférést a szerzői jog a szerzőség jutalmazásával igyekszik előmozdítani.*”¹⁸

Ami itt tisztán és félreérthetetlenül kimondatik tehát, hogy a szerzői jognak mindenekelőtt a nyilvánosság, a „köz” érdekeit szükséges szolgálnia.

Lássuk, hogy az európai jog hogyan bír el a szövegbányászat kérdésével. Mezei Péter egy 2014-es bécsi konferenciáról szóló beszámolójában¹⁹ ismerteti Pawel Kamocki előadását az adat- és szövegbányászat technológiai és szerzői jogi vonatkozásairól: „*A technológia értelemszerűen szerzői vagyoni jogokat érint, elsődlegesen a többszörözés, átdolgozás jogát. Ugyanakkor az ideiglenes többszörözés kategóriája alá meghatározott feltételek teljesülése esetén esetleg beilleszthető. Kamocki szerint azonban épp az „ideiglenes” jelleg az, ahol elbukik a tevékenység, az adatbányászat alapján előállított másodlagos tartalom ugyanis nem kerül automatikusan törlésre. Egy másik értelmezési lehetőség a szöveg- és az adatbányászat beillesztése a kutatási célú kivétel keretei közé, amelynek harmonizációja azonban fakultatív jellegéből kifolyólag jelentős eltéréseket szült a tagállamok között. Egy további alternatíva a szerződéssel út követése, ahol a szerzői jogosultak eleve engedélyt adnak a szövegbányászatra, természetesen keretek között. Kontra érveként merülhet fel azonban a batásos műszaki intézkedések kérdése, amely – amennyiben alkalmazásra kerül – megakadályozhatja a szöveg bármiféle többszörözését... A kutató szerint a szöveg- és adatbányászat... – legalábbis az Egyesült Államokban, a *fair use* tesztre építve – szabad felhasználásként értékelendő.*”

Maurel említett blogbejegyzésében megerősíti, hogy a francia jog sincs felkészülve a szövegbányászat kezelésére. Ahogy fogalmaz: „*Míg az amerikai bíróság képes kimondani, hogy a szerzői jog mindenekelőtt a nyilvánosság joga, minket továbbra is megbénít a tulajdonközponitú szemlélet, amely meggátolja a bírákat abban, hogy az általános érdeket is számításba vegyék. A törvény elavult fogalmait (másolatkészítés, ismertetés, rövid idézet vagy egyáltalában: a jogi kivételekről alkotott szűk elképzeléseink) kevésnek bizonyulnak a digitális valóság dinamikusan változó komplexitásának megragadásához: szemben a fair use adaptálhatóságával.*”

Második esetünket az imént idézett szakember blogjából merítjük²⁰, és az audiovizuális tartalmak idézhetőségéről szól.

2013-ban a France 2 tévécsatorna levetített egy filmet, amely Grenoble egyik külvárosát mutatja be, illetve egyfajta karikatúrát nyújt az ottani életről. A felháborodott lakosok előbb a bíróságon keresték igazukat, majd egy „ellenfilmmel” készültek lemosni a becsületükön esett foltot, ebben egy rövid bejátszást mutatva az eredeti filmből. Utóbbi rendezője ugyanakkor ezt az erkölcsi jogaira mért támadásként, a műve integritásának megsértéseként értékelte, és bár a bíróságig nem ment el az ügygel, az valószínűleg – a blogszerző szerint – neki adott volna igazat, mivel a francia jogalkalmazás az idézés jogi kivételét szűken, a szövegidézés vonatkozásában értelmezi. Maurel egyenesen úgy fogalmaz: „*Ez az ügy jól mutatja, hogyan használható fel a szerzői jog – még hozzá az erkölcsi jog – a cenzúra céljaira, ami elfogadhatatlan az önkifejezés szabadsága szempontjából nézve.*”

Az ellenpélda ismét az Egyesült Államokból származik. A Jukin Media nevű cég a közösségi hálókon és megosztókon gyors sebességgel terjedő, ún. vírusvideók szerzői jogaira szakosodott. Az Equals Three YouTube-csatorna viszont éppen ezekre a videókra alapozza működését. A filmeket ugyanakkor kommentárokkal, fiktív párbeszédekkel egészítik ki, ennek tudható be, hogy az ügygel foglalkozó bíróság helyt adott a keresetüknek, amelyet a videók törlésére felhívó Jukin Media ellen nyújtottak be. Az indoklás ezúttal is a free use-ra hivatkozott mondván, a kommentárok és egyéb „körítések” által megvalósult a transzformativitás (jelentős átalakítás) esete.

Maurel e példák kapcsán a francia szerzői jogi szabályozás kiegészítését kezdeményezi az audiovizuális idézés jogával. Nyilvánvaló pártolóra talál – immáron kontinentális szinten – Julia Reda személyében, aki az INFOSOC irányelv²¹ átültetése kapcsán megfogalmazott jelentésében²² ugyancsak lándzsát tör az audiovizuális idézés jogi kivétele mellett, bár ő általánosságban sürgeti a szerzői jogi kivételek technológia-semleges, „időtálló” újrafogalmazását. (Julia Reda egyébként európai parlamenti képviselő a Német Kalózpárt színeiben.)

A szerzői jog megújításának igénye – Mit akarnak a civilek?

Az aktuális szerzői jogi szabályozás elavultságát, alapokig hatoló megújításának sürgető szükségességét hirdeti a civil és emberi jogi szervezeteket tömörítő *European Digital Rights* (EDRi)²³ egyesület, amelynek 2015. november elején tartott *School of Rock(ing) EU Copyright* című programján – a szervezet nyújtotta ösztöndíjnak köszönhetően – magam is részt vehettem.²⁴ A rendezvény egyfajta eligazításként kívánt szolgálni a szerzői joggal kapcsolatos elképzeléseink uniós szintű érvényesítéséhez, az európai jogalkotás hathatós befolyásolásához.

Az EDRi szerint az EU a létező jogi normák megerősítésével, a szankcionálás politikájával az ellenkezőjét éri el annak, ami a célja, vagyis az alkotó tevékenység elősegítése és védelme a digitális környezetben. Neelie Kroes EU-biztost idézve²⁵ állítják, hogy „*egyre inkább az a helyzet, hogy amint az állampolgárok megballják a szerzői jog kifejezést, elkezdik gyűlölni mindazt, ami mögötte van. Sokan úgy látják, hogy a jelenlegi rendszer arra szolgál, hogy büntessen és visszatartson, nem arra, hogy elismerjen és jutalmazzon.*” Fontos állításuk továbbá, hogy a számítástechnikát és az internetet a fájlok másolása működteti, a másolás elleni harc tehát ennek fényében értékelendő. Véleményük szerint a mostani rendszer legitimitásával kapcsolatos krízis abból fakad, hogy alapvető tényeket hagy figyelmen kívül. Ilyen példának okáért, hogy a kultúra termékei nem egy vákuumban keletkeznek, hanem minden valami más, azt megelőzőre épül, vagy pedig hogy a jogdíjak szétosztása és a kultúra finanszírozása két különválasztandó dolog.

A fentebb említett, a Copyright Madness vagy a Copyfraud kategóriájába sorolható jelenségek mellett számos egyéb oka van annak, hogy az állampolgárok ma nem tisztelik a szerzői jogot, és hogy a kalózkodás széles körben elfogadottnak látszik. Az állampolgárok a szerzői jog által „elzártnak”, voltaképp megfizethetetlennek érzik a kulturális tartalmakat. Ráadásul éppen azok kényszerülnek illegális letöltésekre, és néznek szembe a büntetés fenyegetésével, akik a kultúra legfőbb fogyasztói, vagyis akik a legtöbb pénzt hajlandók költeni a kultúra termékeire. A jogtulajdonosok érdekeinek védelmében megállapított büntetési tételek ugyanakkor igencsak aránytalanok, főleg ha összevetjük őket azokkal, amelyeket másfajta bűncselekmények elkövetése esetén vet ki a bíróság. Az online fájlcserevel azonos mértékben büntetendő bűncselekmények a francia Numerana hírportál felsorolásában²⁶: véletlen emberölés, lopás, csalás, hamis csőd, bombák készítésére vonatkozó instrukciók terjesztése az interneten stb. Mindez ugyancsak nem erősíti az állampolgárok rendszerbe vetett bizalmát, ahogy a – fentebb már említett – DRM-technológia sem, amely a legálisan beszerzett e-könyveken foganatosít olyan korlátozásokat, amik a nyomtatott könyvekhez képest is kevesebb lehetőséget biztosítanak. Így például a dokumentum nem adható kölcsön, nem lehet továbbértékesíteni, ezért aztán nem is érezzük annyira tulajdonunknak. Hogy érzésünk mennyire nem indokolatlan, alátámasztja, hogy a DRM ellenőrzési lehetőséget nyújt a tartalomszolgáltatónak a vásárolt fájlok felett. Ilyen módon nemcsak az olvasási szokásainkat figyelhetik meg, de adott esetben akár el is távolíthatják a tartalmat a készülékünkről.²⁷

Az EDRi szerint olyan szerzői jogi környezet van érvényben, amelyben kiszámíthatatlan a felhasználók joga, ahol a törvény nyújtotta kivételeket felülírja a gyakorlat, amely gépi úton ellenőrzi a felhasználást és szűri ki gyakorta a legálisan feltöltött tartalmakat; a gyakorlat, amely a jogszerűen megvásárolt tartalmakra vet ki a felhasználást akadályozó műszaki korlátozásokat (DRM), és amely a közvetítők révén aláássa az állampolgárok és jogtulajdonosok közötti bizalmat, ekképpen jelentős gátja az innovációnak. Az egyesület egy, a digitális világhoz igazodó, hiteles és rugalmas szerzői jogi rendszer implementálásában látja a megoldást.

A civilek törekvéseinek középpontjában a Creative Commons (CC) licencek elterjesztése, a közkinccsek szabad hozzáféréseinek garanciája, illetve a közkinccs minél szélesebb körű kiterjesztése (avagy legalább a szűkítési próbálkozások megakadályozása) áll, emellett például a szövegbányászat engedélyezése vagy az ún. „geoblocking”, azaz területi alapú tartalomkorlátozás jelenségének felszámolása. Utóbbi a szolgáltatások, illetve licencek

hatókörének – például IP-cím szerinti – földrajzi korlátozását foglalja magában, így azt az esetet, amikor egyes tévéadások csak bizonyos államokban érhetőek el vagy fizethetők elő. Míg a már említett INFOSOC irányelv a szerzői jogi korlátozásoknak és kivételeknek a nemzeti jogrendszerben való definiálását lehetőségként fogalmazza meg, addig a civilek kötelező kivételeket határoznának meg – példának okáért – a szövegbányászatra vonatkozólag, valamint ugyancsak kritikusak az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló irányelv²⁸ hasznosságát illetően, mondván, hogy a gondos jogosultkutatás forrásaiként meghatározott adatbázisok és nyilvántartások részint elérhetetlenek, illetve hozzáférésük akadályokba ütközik. Ami a CC-licenceket illeti, a mozgalom élharcosai is tisztában vannak azzal, hogy a Creative Commons kétélű fegyver: hivatkozási alap lehet a reformok ellenzői számára, akik úgy érvelhetnek, hogy a CC-licencek orvosolnak minden, a hatályos szerzői joggal kapcsolatos problémát, holott – ahogy arról a mozgalom hivatalos oldalán olvashatunk²⁹ – ez közel nincsen így.

A szerzői jog megújulása – uniós szándékok

A szerzői jog megújítására vonatkozó uniós szándékokat illetően több dokumentumból is tájékozódhatunk. Az Európai digitális egységes piaci stratégia³⁰ „*a szabad és biztonságos digitális egységes piac megteremtésének terve. Az EU ezáltal egy olyan piacot kíván létrehozni, ahol az emberek online vásárolhatnak külföldről, a vállalkozások pedig elhelyezkedésüktől függetlenül az egész Unióban értékesíthetik termékeiket és szolgáltatásaikat.*”³¹ A szerzői jogi keretek megváltoztatása tekintetében itt a következőket olvashatjuk: „*A Bizottság jogalkotási javaslatot fog előterjeszteni 2015 vége előtt annak érdekében, hogy csökkentsé a nemzeti szerzői jogi rendszerek közötti különbségeket és szélesebb online hozzáférést biztosítson a művekhez a felhasználók számára az Unió területén. Mindez további jogharmonizációs rendelkezéseket foglal magában. A javaslat kiterjed majd: (i) a jogszertűen beszerzett tartalmak hordozhatóságára; (ii) a jogszertűen vásárolt online szolgáltatások határokon átnyúló igénybevételének biztosítására az audiovizualis szektor jogainak tiszteltben tartásával; (iii) a kivételek harmonizálása révén nagyobb jogi biztonság szavatolására a határokon átnyúló tartalom-felhasználást illetően olyan speciális területeken, mint a kutatás, oktatás, szöveg- és adatbányászat stb. ; (iv) a jogvédett tartalmak internetes közvetítőinek tevékenységére vonatkozó szabályok tisztázására; valamint – 2016-ban – (v) a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésének korszerűsítésére, különös tekintettel az üzletszerű jogsértésekre („kövesd a pénzt” megközelítés), illetve a jogérvényesítés határokon átnyúló alkalmazhatóságára.*” (Az előbb említett „kövesd a pénzt” megközelítés lényege, hogy rá vesszük a reklámügynökségeket, cégeket arra, hogy ne hirdessenek kálózoldalakon, ami által megfosztjuk az illegális fájlmegosztókat a legfontosabb bevételi forrásuktól.³²)

2015. november elején látott napvilágot az uniós szerzői jog korszerűsítésére vonatkozó menetrend³³, amelynek tartalma némiképp ellentmond az előzőeknek. A dokumentum egy 2015 decemberében kiadandó kommunikációra hivatkozik, amely a következő kétlépcsős megvalósítást fogja javasolni:

- a jogalkotási rendelkezések első körét rövid határidővel (2015 decembere/2016 eleje) készülnek elfogadni: ide tartoznak a határon átnyúló hordozhatóságra vonatkozó szabályok és a Marrakesh-i Szerződés³⁴ átültetésének jogi megvalósítására vonatkozó javaslat;

- a rendelkezések egy második köre 2016 tavaszán várható, és valószínűleg a következőkre terjed ki:
  - = határon átnyúló hozzáférés nyújtása a szerzői jog által védett szolgáltatásokhoz;
  - = a digitális egységes piac működéséhez szükséges további szerzői jogi kivételek harmonizációja;
  - = annak tisztázása, milyen szerepet töltenek be az internetes közvetítők a szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak terjesztése vonatkozásában;
  - = a szellemi tulajdonra vonatkozó jogok érvényesítése.

Pár nappal az előző dokumentum megjelenése után kiszivárgott magának a hivatkozott kommunikációnak a vázlata³⁵, ami pedig a következőket tartalmazza:

- 2016 tavaszán várható a tartalom hordozhatóságára vonatkozó jogalkotói javaslat;
- lépések várhatók a Marrakesh-i Szerződés implementálását illetően;
- korlátozásokat és kivételeket fogalmaznak meg a szöveg- és adatbányászat engedélyezésére a közérdeklű feladatot ellátó kutatási szervezetek számára;
- pontosítják az oktatásra, a megőrzésre és a panorámaszabadságra vonatkozó EU-kivételek hatókörét;
- annak megfontolása, hogy a magáncélú másolásokhoz kapcsolódó díjak kivetésére vonatkozó jogharmonizáció hiánya fölvet-e belső piaci problémákat, és ha igen, hogyan;
- annak megfontolása, hogy szükséges-e lépéseket tenni a „nyilvánosságához való közvetítésre” és a „hozzáférhetővé tételre” vonatkozó jogok meghatározását illetően;
- a „kövesd a pénzt” megközelítés alkalmazásának megfontolása, bevonva az internetes közvetítők különböző típusait.

Ezek tehát a legfrissebb információk az európai szerzői jog várható változásairól, és – mint látjuk – a könyvtárügyet foglalkoztató legfontosabb kérdésekre, így például az e-kölcsönzés problémájára (lásd: lejjebb) közvetett utalást sem találunk, hiába a könyvtáros szervezetek megoldást sürgető kampányai. Ezen a ponton érdemes megemlíteni a Könyvtári, Információs és Dokumentációs Egyesületek Európai Irodája (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA) „*The Right to E-read*” („*Jog az e-olvasáshoz*”) című felhívását³⁶, amely kulcsproblémaként taglalja a jogkimerülés kérdését, jelesül azt, hogy a licencelt e-könyvek – lévén szolgáltatásnak minősülnek – nem kerülnek a könyvtárak tulajdonába. Ez közelebbről azt jelenti, hogy míg hagyományos (nyomtatott, illetve fizikai hordozón megjelent) kiadványok esetében a dokumentum megvásárlása után fennáll a terjesztési jog kimerülésének esete, vagyis a kiadó vagy szerző a dokumentumnak a könyvtár tulajdonába való átszállását követően nem gördíthet akadályokat a továbbadás, eladás vagy kölcsönzés elé, addig a digitális dokumentumok szerzeményezése esetében egy szolgáltatás igénybevételéről van szó, amelyre a jogkimerülés nem vonatkozik, így a jogtulajdonos – adott esetben a kiadó – továbbra is szabadon dönthet arról, hogy mely műhöz milyen feltételek mellett kíván hozzáférést nyújtani. A szervezet álláspontja szerint ez, a terjesztés voltaképpen meg nem valósulása a legfőbb akadálya, hogy a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról szóló 2006/115/EK irányelvben³⁷ foglaltak az e-könyvek vonatkozásában is érvényesüljenek, vagyis létrejöjjenek az e-kölcsönzés jogszabályi feltételei.

Digitális hozzáférés könyvtáron belül és kívül

Míg eddig általánosabb nézőpontból közelítettünk a szerzői jog és azon belül a digitális hozzáférés aktuális kérdéseire, most nézzük meg a könyvtárak vonatkozásában, milyen jogi kivételek érvényesíthetők, mire ad felhatalmazást a hatályos hazai jogszabályi környezet, mindenekelőtt ami a digitális tartalmakhoz való hozzáférést illeti.

Korlátozott, de valami nemű hozzáférésről gondoskodik az a Szerzői jogi törvényben³⁸ megfogalmazott kivétel, amely adott keretek között lehetőséget biztosít a közgyűjteményeknek a jogvédett tartalmak saját helyiségeikben való, saját számítógépes terminálokön való megjelenítésére:

„38. § (5) *A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját követve sem szolgálja.*”

E kivételt pontosítja, illetve a dedikált hálózaton való hozzáférhetővé tétel lehetőségével egészíti ki a 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet³⁹: „2. § (1) *A kedvezményezett intézmény a művet az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdése alapján akkor használhatja fel szabadon, ha*

a) olyan biztonságos műszaki megoldást alkalmaz, amely megakadályozza a gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását, többszörözését (bármely hordozón való rögzítését), illetve az igénybe vevőként meghatározott személyek körén kívülré irányuló közvetítését, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel is;

b) a hozzáférhetővé tett műbőz kapcsolatos tájékoztatást ad arról, hogy az csak az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából vehető igénybe.

[...]

3. § (1) *A kedvezményezett intézmény gyűjteménye az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésében meghatározott szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más kedvezményezett intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható (célrarendelt hálózatra kapcsolódás). A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele összekapcsolt kedvezményezett intézményben felállított számítógépes terminálon keresztül az igénybe vevő számára a nyilvánossághoz közvetíthető.*

(2) *Az (1) bekezdés alkalmazásának feltétele, hogy*

a) a kedvezményezett intézmények gyűjteményei célrarendelt hálózatban történő összekapcsolása olyan biztonságos műszaki megoldáson alapuljon, amely kizárja, hogy az egyes kedvezményezett intézmények gyűjteményeinek igénybe vevőin kívül más is hozzáférjen a gyűjteményekhez;

b) a célrarendelt hálózatra kapcsolt valamennyi kedvezményezett intézmény feleljen meg a 2. § (1) bekezdésében meghatározott feltételeknek.

(3) *A 2. § (1) bekezdésének a) pontja és a 3. § (2) bekezdésének a) pontja alkalmazásában biztonságosnak kell tekinteni azt a műszaki megoldást, amely megfelel a külön jogszabályban meghatározott informatikai biztonsági tanúsítvány kiadásához szükséges feltételeknek.*”

Mindez tehát online olvasási szolgáltatás nyújtását teszi lehetővé, a teljes könyvtári állományra vonatkozóan, kizárólagosan a könyvtárlátogatók számára, a könyvtár helyiségében elhelyezett terminálon keresztül (a jogszabályi feltételek megléte mellett).

Jóllehet, ilyen korlátozást nem tartalmaz a jogszabály, érdemes az egyidejű hozzáférések számát limitálni, egyfelől ez következik abból, hogy az általunk digitalizált nyomtatott kiadvány megvásárlásával voltaképp egy hozzáférést vásároltunk meg. (Ha egy elektronikus módon született dokumentumról van szó, amelyhez több egyidejű hozzáférést vettünk, természetesen más esetnek számít.) Itt most nem térek ki a kötelezpéldányként érkezett e-kiadványok szolgáltatásának kérdésére, amely – véleményem szerint – külön jogszabályi rendezést igényel.

Szélesebb körű felhasználhatóság válik lehetővé – a gondos jogosultkutatás lefolytatását és a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal nyilvántartásába való bejelentést követően – az árva művek tekintetében. Ezeket a kedvezményezett intézmény szabad felhasználás keretében teheti online hozzáférhetővé, illetve többszörözheti. Az online olvasás mellett szól a felhasználások ellenőrzése, kiszámíthatósága, lévén a tulajdonos utóbb jelentkezhet, és ez esetben a felhasználás mértékében jogdíj illeti meg.⁴⁰

Az árva művek tehát szélesebb körben – nemcsak a könyvtárlátogatók számára – tehetők hozzáférhetővé online olvasásra.

<i>szolgáltatási mód</i>	<i>dokumentumkör</i>	<i>közönség</i>	<i>alapja/jogszabályi háttér</i>	<i>korlátozás</i>
online olvasás	minden dokumentum	könyvtárlátogatók	Szjt. 38. § (5), 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet	a könyvtár helyiségében elhelyezett terminálon, egyidejűleg egy felhasználó
online olvasás	árva művek	mindenki	138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet, Szjt. 41/F-K. §	-

Kérdés, hogy hagyományos feladataikhoz igazodva, kölcsönözhetik-e a könyvtárak az e-tartalmakat? Erre a jogi válasz, sajnos az, hogy e-kölcsönzéskor nem áll fenn a haszonkölcsönzés esete, lévén az csak a fizikai műpéldány felhasználására vonatkozik. Az e-kölcsönzés – szemben a hagyományos haszonkölcsönzéssel – nyilvánosságához való közvetítésnek minősül, így kétszeresen: mind az azt célzó többszörözés, mind a nyilvánosságához közvetítés okán igényli a szerzői jogosult előzetes engedélyét. Érdemes itt újból szóba hozni a már említett Julia Reda-féle jelentést⁴¹, amely kimondja, hogy a könyvtárak számára az INFOSOC irányelv értelmében – opcionálisan – meghatározható szerzői jogi kivétel túl szűkös keretet szab ahhoz, hogy az érintett intézmények ez alapján e-kölcsönzést végezhesenek. Vagyis hogy maradéktalanul eleget tegyenek a köz érdekében vállalt feladataiknak, és mindez annak dacára van így, hogy a térítésmentes könyvtári kölcsönzést tudvalevően pozitív hatással van a könyveladásokra.

Ami a nem kurrens, tehát kereskedelmi forgalomban nem kapható művek szélesebb körű szolgáltatását (online olvastatását, elektronikus kölcsönzését, értékesítését) illeti, ehhez szükséges az a jogalkotói beavatkozás, amely megteremtí e kiadványok speciális közös jogkezelésének feltételeit. Erre most esély látszik.

<i>szolgáltatási mód</i>	<i>dokumentumkör</i>	<i>közönység</i>	<i>alapja/jogszabályi háttér</i>	<i>korlátozás</i>
online olvasás, e-kölcsönzés, értékesítés	nem kurrens (out-of-commerce) kiadványok	mindenki	Szjt. módosítása a „Részletes koncepció a ... 2014/26/EU irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban” ⁴² c. dokumentum VIII. fejezete értelmében	-

Közös jogkezelés (alternatíva nélkül)

A – talán nem túlzó módon az OSZK és az Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala szoros együttműködéséből is eredeztethetően – jelenleg körvonalazódó, a kereskedelmi forgalomból kikerült művek jogkezelését egy, a törvényben előírt és kilépést engedő, speciális közös jogkezelési modell bevezetésével megoldani szándékozó új jogi környezet kialakítása⁴³ felmérhetetlen jelentőséggel bír a gyűjteményüket digitalizálni és az olvasóközösség számára rendelkezésre bocsátani szándékozó könyvtárak számára, de egymagában nem jelent megoldást a szerzői jogi oltalom alatt lévő művek elektronikus könyvtári szolgáltatására. Kérdés ugyanis, hogy milyen lehetőség kínálkozik a magyar írott kulturális örökség digitális formában történő hozzáférhetővé tételét célzó könyvtári szolgáltatások nyújtására olyan esetben, amikor – a kedvező jogi környezet dacára, ugyanakkor a jogosultak szándéka, avagy az azt befolyásolni tudó megfelelő anyagi ösztönzés vagy üzleti modell hiányában – nem lép a színre a közös jogkezelést, a jogtulajdonosok képviselőjét, illetve a jogdíjak felosztását a kereskedelmi forgalomból kikerült művek tekintetében felvállaló társadalmi szervezet.

A könyvtárak – lévén nem társadalmi szervezetek, valamint a feladathoz megfelelő kapacitással sem rendelkeznek – nem végezhetik el a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek digitalizálásának és hozzáférhetővé tételének kiterjesztett, speciális közös jogkezelési modell keretében való engedélyezését, azaz nem működhetnek közös jogkezelőként. (Tegyük hozzá: az Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának nincs jogköre egy közös jogkezelő szervezet kijelölésére, a szerzői jogok „államosítása” pedig nyilvánvalóan nem járható út.)

Ha a tömeges digitalizálásra vállalkozó könyvtáraknak nem áll módjában kellő létszámú munkatárs átcsoportosítása a területre (értsd: az érintett – körülbelül százezerre tehető – jogtulajdonos folyamatos felkutatására és a megállapodások egyenkénti megkötésére), akkor megpróbálhatnak más megoldásban, például egy olyan platform (eHub szolgáltatás) felállításában gondolkodni, amely lehetőséget biztosít a felhasználók és jog-

tulajdonosok közötti közvetlen megállapodás-kötésre, illetve amely a jogtulajdonosok aktív közreműködését feltételezi. Sok minden szól ugyanakkor egy ilyen modell működőképessége ellen:

- kritikus – többek között a hazai piac kicsinysége okán is –, hogy megfelelő egyensúly legyen az engedélyezés érdekében kifejtendő, azaz a megállapodás megkötésével járó erőfeszítés, illetve az anyagi és/vagy morális megtérülés között;
- problémát jelent, hogy a kiadói szerződések többsége nem foglalja magában a harmadik fél számára való engedélyezés lehetőségét, így magának a kiadónak is külön utánjárásába kerülhet a megfelelő érvényű megállapodás megkötése;
- a végfelhasználó érdekeinek nem kedvező árverseny alakulhat ki.

Akárhogy is nézzük: józan ésszel be kell látnunk, hogy az eHub modell hazai környezetben nem működőképes. Az igazi alternatívát – illetve a jogkezelés gondjának valódi letudását – voltaképpen a jogkezelést vállaló szervezeteknek a felbukkanása jelenthetné. Félő, hogy minden más esetben csak valami döcögős megoldással tudunk előrukkolni. Ha nem nyitunk az együttműködésre fogékony, lehetséges külső partnerek felé, végül egyedül maradunk a problémáinkkal, és sutba vágthatjuk az olyan eredményeket is, amilyen példának okáért a kereskedelmi forgalomból kikerült művek speciális kötelező közös jogkezelése. Arra kell törekednünk tehát, hogy olyan elektronikus könyvtári szolgáltatást alakítsunk ki, amely idővel egy minden érdekeltet (és érdekeltséget) összefogó és képviselni képes, országos, közös platformmá válhat.

JEGYZETEK

1. http://affordance.typepad.com/mon_weblog/2015/10/chere-anne-frank.html
2. Swartz, Aaron: Guerilla Open Access Manifesto – <https://ia700808.us.archive.org/17/items/GuerillaOpenAccessManifesto/Goamjuly2008.pdf>
3. <http://www.savoirscom1.info/2014/11/rendons-le-petit-prince-et-le-bolero-de-ravel-audomaine-public/>
4. Példák a „Copyright Madness” jelenségre: <https://storify.com/Copyrightmad>
5. <http://www.welt.de/finanzen/verbraucher/article145156808/Das-Fotografieren-von-Essen-koennte-teuer-werden.html>
6. <http://the1709blog.blogspot.fr/2015/07/did-you-rt-today-photographer-sues.html>
7. <http://readwrite.com/2013/01/22/5-absurd-copyright-takedowns-that-make-the-law-look-outdated>
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Lenz_v._Universal_Music_Corp.
9. <http://www.magnacarta.senate.gov.au/index.php/upclose/>
10. <https://en.wikipedia.org/wiki/Copyfraud>
11. Az Európai Parlament és Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:HU:PDF>
12. Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról 5. cikke hosszan ecseteli a kivételek és korlátozások eseteit, kitérve a könyvtári felhasználásra is – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:HU:HTML>.
13. United States Copyright Act § 107 – <http://copyright.gov/title17/circ92.pdf>
14. <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2015/10/fair-use-transformative-level-google-books/411058/>

15. <https://books.google.com/ngrams>
16. http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b3f81bc4-3798-476e-81c0-23db25f3b301/1/doc/13-4829_opn.pdf
17. <http://scinfolex.com/2015/10/21/comment-laffaire-google-books-se-termine-en-victoire-pour-le-text-mining/>
18. Lásd: 15. sz. jegyzetet, p. 12-13.
19. <http://copyrightinthe21stcentury.blogspot.hu/2014/09/sciplaw-2014-konferencia-becsben.html>
20. <http://scinfolex.com/2015/10/17/pourquoi-nous-avons-besoin-dun-droit-de-citation-audiovisuelle/>
21. Lásd: 12. sz. jegyzetet.
22. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-546.580+02+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>
23. <https://edri.org/>
24. E fejezet megírásakor részben a rendezvényen elhangzottakra építettem.
25. <https://edri.org/edriqramnumber10-5copyright-reform/>
26. <http://www.numerama.com/magazine/19648-tous-ces-delits-juges-moins-graves-que-le-par-tage-de-la-culture.html>
27. http://www.nytimes.com/2009/07/18/technology/companies/18amazon.html?_r=0
28. Lásd: 11. sz. jegyzetet.
29. <https://creativecommons.org/about/reform>
30. http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf
31. <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/digital-single-market-strategy/>
32. <http://www.theguardian.com/technology/2014/apr/02/infringing-websites-list-anti-piracy>
33. http://ec.europa.eu/smart-regulation/roadmaps/docs/2015_cnect_001_cwp_communication_copyright_rules_en.pdf
34. A szerződés célja, hogy elősegítse a vakok, gyengén látók és látási képességeikben egyéb okból korlátozott személyek nyomtatott művekhez való hozzáférését. Bővebben: <http://copyrightinthe21stcentury.blogspot.hu/2013/09/wipo-szerzodes-vakok-es-gyengenlatok.html>
35. <http://ipkitten.blogspot.nl/2015/11/kat-exclusive-eu-commission-due-to.html>
36. http://www.eblida.org/News/2014/EBLIDA_E-read_position-paper.pdf
37. Az Európai Parlament és Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a hasznokölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0115&from=EN>
38. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900076.TV
39. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0400117.KOR
40. 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól, 1. mell. – http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400138.KOR (Megték.: 2015. szeptember 10.)
41. Lásd: 22. jegyzetet.
42. Részletes koncepció a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014/26/EU irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban, p. 31-36. – http://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/20150710_kjk_ire_reszletes_atultetesi_koncepcio_konzultaciora_0.pdf (Megtékintve: 2015. szeptember 22.)
43. Uo.